

СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДУ НІМЕЦЬКОМОВНИХ МЕДИЧНИХ ТЕКСТІВ

SPECIFICS OF TRANSLATING GERMAN-LANGUAGE MEDICAL TEXTS

Зубач О.А.,

orcid.org/0000-0003-1884-6875

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри німецької філології

Волинського національного університету імені Лесі Українки

Дігель А.М.,

orcid.org/0009-0005-7006-5947

студентка I курсу магістратури факультету німецької філології

Волинського національного університету імені Лесі Українки

Стаття присвячена аналізу специфіки перекладу медичних текстів з німецької мови українською. Мета – виявлення специфіки перекладу німецькомовних медичних текстів. Завдання дослідження передбачає визначення поняття медичного тексту та окреслення специфічних перекладацьких прийомів задля адекватного перекладу медичних текстів. Медичний переклад вважають не лише процесом перенесення інформації з однієї мови в іншу, а й відповідальною діяльністю від якою залежить життя і здоров'я людей. Цей процес потребує максимальної професійності та постійного самовдосконалення. Якісний переклад німецькомовних медичних текстів вимагає не лише лінгвістичної майстерності, але й міждисциплінарної співпраці. Задля здійснення медичного перекладу варто дотримуватися міжнародних стандартів (ISO 17100) та бути обізнаним не лише у медицині, фармакології, анатомії, біології, а й у суміжних науках. Медичний текст є фаховим повідомленням, що містить інформацію про специфіку дослідження, лікування чи регулювання у сфері охорони здоров'я. До медичних текстів належать інструкції до лікарських засобів, виписки з історій хвороб, протоколи лікування, клінічні дослідження, результати лабораторних аналізів, епікризи тощо. Медична термінологія відзначається високою точністю і складністю структури. Медичні терміни німецького походження стали загальноновживаними інтернаціональними термінами. Медичні тексти можуть призначатися для різних цільових аудиторій: лікарі, пацієнти, науковці, регуляторні органи. При перекладі німецькомовних текстів через відсутність точного відповідника застосовується описовий переклад. Використання сучасних перекладацьких технологій, зокрема САТ-інструментів із вбудованими глосаріями та термінологічними глосаріїв MedDRA, EDQM дозволяє забезпечити термінологічну узгодженість, стилістичну точність і, найголовніше, функціональну коректність тексту. Контроль якості перекладу (QA) є обов'язковою частиною перекладацького процесу. Першорядні труднощі при перекладі пов'язані з наявністю в зазначених мовах специфікою використання термінології та граматичних структур та виявляються у плутанині між подібними за звучанням, але різними за значенням термінами, неоднозначному вживанні заперечень тощо.

Ключові слова: медичний переклад, перекладацькі трансформації, медична термінологія, медичні термінологічні бази, медичний текст.

The article is devoted to the analysis of the specificity of translation of medical texts from German into Ukrainian. The aim is to identify the specificity of translation of German-language medical texts. The task of the study is to define the concept of a medical text and outline specific translation techniques for the adequate translation of medical texts. Medical translation is considered not only a process of transferring information from one language to another, but also a responsible activity that affects people's lives and health. This process requires maximum professionalism and constant self-improvement. High-quality translation of German-language medical texts requires not only linguistic skills but also interdisciplinary cooperation. In order to perform medical translation, it is necessary to adhere to international standards (ISO 17100) and be knowledgeable not only in medicine, pharmacology, anatomy, biology, but also in related sciences. A medical text is a professional communication containing information about the specifics of research, treatment, or regulation in the healthcare sector. Medical texts include instructions for medicines, extracts from medical records, treatment protocols, clinical studies, laboratory test results, epicrisises, etc. Medical terminology is characterized by high precision and complexity of structure. Medical terms of German origin have become commonly used international terms. Medical texts can be intended for different target audiences: doctors, patients, scientists, and regulatory authorities. When translating German-language texts, due to the lack of an exact equivalent, descriptive translation is used. The use of modern translation technologies, such as CAT tools with built-in glossaries and MedDRA and EDQM terminology glossaries, allows us to ensure terminological consistency, stylistic accuracy and, most importantly, functional correctness of the text. Translation quality assurance (QA) is an essential part of the translation process. The primary difficulties in translation are related to the specificity of the use of terminology and grammatical structures in these languages and are manifested in confusion between terms that sound similar but have different meanings, ambiguous use of negations, etc.

Key words: medical translation, translation transformations, medical terminology, medical terminology bases, medical text.

Постановка проблеми. Переклад медичних текстів або медичний переклад є однією з найскладніших форм професійної перекладацької діяльності, оскільки від перекладача вимагається досконале володіння мовами та обізнаність у царинах медицині, фармакології, анатомії, біології тощо. Німецькомовна медична термінологія має глибокі історичні корені та відзначається високою точністю і складністю структури [1; 4]. Німецькі вчені Р. Кох, Р. Вірхов і В. Рентген справили значний вплив на розвиток медицини, а створені ними терміни та концепції досі активно використовуються у фаховому середовищі в усьому світі.

Науковий інтерес до проблематики перекладу медичних текстів виник у зв'язку з розвитком міжнародної співпраці у сфері охорони здоров'я та фармацевтики. Окресливши принципи еквівалентності, функціональної адекватності та специфіки термінологічних систем, вчені намагалися розробити перекладацькі трансформації та прийоми задля адекватного здійснення перекладу й медичних текстів зокрема [1; 2; 3; 5]. Сучасні дослідження акцентують увагу на стандартизації термінології, контролі якості та впровадженні нових технологій [6; 7; 9; 10] у царині медицини.

Мета і завдання. Актуальність розвідки зумовлена вивченням специфіки перекладу німецькомовних медичних текстів задля здійснення адекватної перекладацької діяльності. Мета – виявлення специфіки перекладу німецькомовних медичних текстів. Завдання дослідження передбачає визначення поняття медичного тексту та окреслення специфічних перекладацьких прийомів задля перекладу медичних текстів. У розвідці використано аналіз наукових досліджень та метод лінгвістичного аналізу задля вивчення структурно-семантичних особливостей медичних текстів при перекладі. Об'єктом дослідження є німецькомовні медичні тексти, а предметом служать перекладацькі трансформації.

Виклад основного матеріалу. Сучасні перекладачі активно використовують комп'ютерні інструменти перекладу (CAT-інструменти), які дозволяють автоматизувати частину процесу, забезпечити консистентність термінів, виявити помилки у перекладі [8; 11]. Для забезпечення якості перекладу важливо використовувати стандартизовані термінологічні бази, такі як MedDRA (Medical Dictionary for Regulatory Activities) для побічних ефектів, EDQM (European Directorate for the Quality of Medicines & HealthCare) для дозувань, маршрутів і методів введення ліків [6; 10]. Використання таких баз дозволяє забезпечити

адекватний переклад термінів та уникнути помилок, які можуть призвести до затримки реєстрації ліків або відмови у реєстрації. Сертифікація перекладачів є важливим елементом підготовки. Існують міжнародні сертифікати, такі як сертифікати від Американської асоціації перекладачів (ATA), Європейської асоціації перекладачів (EUATC), які підтверджують професійний рівень перекладача. У багатьох країнах сертифікація є обов'язковою для роботи з медичними текстами. У світі медичний переклад регулюється міжнародними стандартами, такими як ISO 17100, які визначають вимоги до якості перекладу, контролю якості, кваліфікації перекладачів. У Європі для медичного перекладу широко використовуються термінологічні бази MedDRA, EDQM, які забезпечують консистентність термінів у різних мовах, а для реєстрації ліків потрібно надавати переклади, які відповідають вимогам регуляторних органів, таких як Європейське агентство з лікарських засобів (EMA).

Медичні тексти можуть призначатися для різних цільових аудиторій: лікарі, пацієнти, науковці, регуляторні органи. Для кожної аудиторії потрібен свій підхід до перекладу. Для лікарів важлива точність і спеціалізованість термінів, для пацієнтів – зрозумілість і доступність, для науковців – наукова строгість, для регуляторних органів – відповідність стандартам. Медичний перекладач працює з конфіденційною інформацією про здоров'я пацієнтів, тому важливо дотримуватися принципів конфіденційності, захищати персональні дані, не розголошувати інформацію третім особам. Етика професійної відповідальності є основним принципом роботи перекладача. Медичний переклад – це не просто перенесення інформації з однієї мови в іншу, це відповідальна діяльність, де кожне слово може вплинути на життя і здоров'я людей, тому він потребує максимальної професійності, обережності та постійного самовдосконалення. Якісний переклад німецькомовних медичних текстів вимагає не лише лінгвістичної майстерності, але й міждисциплінарної співпраці. Взаємодія перекладача з фахівцями-медиками, наявність доступу до спеціалізованих словників, медичних протоколів, баз міжнародної класифікації, а також використання сучасних перекладацьких технологій, зокрема CAT-інструментів із вбудованими глосаріями дозволяє забезпечити термінологічну узгодженість, стилістичну точність і, найголовніше, функціональну коректність тексту. Перекладач повинен знайти баланс між точністю змісту та природністю мови, адаптуючи текст до норм україн-

ської медичної термінології, не втрачаючи при цьому суті, а саме точність змісту. Значна кількість медичних термінів німецького походження (*Röntgen* – рентген, *Überempfindlichkeit* – гіперчутливість, *Gedankenlautwerden* – озвучення думок) набули статусу інтернаціональних понять [1; 2]. Однією з особливостей німецької мови є її здатність до творення складних слів-комполітів, які дозволяють стисло, але надзвичайно точно виражати складні поняття (*Blutdruck* – кров'яний тиск, *Blutdruckmessung* – вимірювання кров'яного тиску, *Knochenbruchbehandlung* – лікування перелому кістки). У медичних перекладах будь-яке семантичне відхилення може призвести до хибної інтерпретації діагнозу, призначення або дозування. Тому перекладач має передавати медичну інформацію з максимальною точністю, навіть якщо формулювання у мові перекладу виглядає дещо штучно (*arterielle Hypertonie* – артеріальна гіпертензія, а не високий тиск, хоча останній варіант є розмовним).

Разом із точністю потрібно враховувати й природність мови, уникати калькування чи дослівного перекладу, які створюють важкі або нечитабельні речення. Українська медична мова має власні стилістичні норми: схильність до безособових конструкцій (*рекомендується, слід уникати*), чітке структурування інструкцій, уникання надмірно складних граматичних форм, наприклад, замість „*Der Blutdruck des Patienten soll regelmäßig überwacht werden*“ перекладаємо як *Необхідно регулярно контролювати артеріальний тиск пацієнта*, а не *Артеріальний тиск пацієнта повинен регулярно контролюватися*. Термінологічна узгодженість досягається за рахунок використання уніфікованої української медичної термінології (за класифікаторами МОЗ, Держстандартів, MedDRA тощо), що забезпечує розуміння між лікарями, фармацевтами, пацієнтами. Перекладач повинен звіряти терміни з офіційними джерелами, а не винаходити власні відповідники (*печінковий* – гепатичний, якщо це відповідає загальноприйнятій термінології).

У медицині кожне слово може мати юридичне або клінічне значення (*Bei Anzeichen einer Überdosierung ist sofort ein Arzt aufzusuchen* – У разі появи ознак передозування необхідно негайно звернутися до лікаря, а не *Якщо ви передозували – йдіть до лікаря*). Збереження суті перекладу є важливим кроком при перекладі. Перекладач не має спрощувати або опускати інформацію, навіть якщо вона здається повторюваною:

Окрему складність становить контекстуальна варіативність багатьох термінів. Один і той самий

німецький термін може мати кілька можливих перекладів українською залежно від жанру тексту, цільової аудиторії або рівня фаховості, наприклад, *Injektion* може перекладатися як *ін'єкція* у наукових текстах, як *укол* – в інструкціях для пацієнтів, або як *введення препарату* – у клінічних протоколах. Такий вибір вимагає від перекладача гнучкого мислення й глибокого розуміння як мовного контексту, так і специфіки медичної практики.

Німецька медична термінологія вирізняється високим ступенем деталізації та спеціалізованості. Це особливо важливо в описах патологічних станів, симптомів, методів лікування або схем дозування препаратів. Переклад таких термінів не допускає приблизності, адже від точності тексту залежить безпека пацієнта, правильна постановка діагнозу чи виконання медичних інструкцій. Наприклад, термін *Gedankenlautwerden* позначає психічний феномен, характерний для шизофренії, коли людина чує свої думки вголос, наче вони вимовляються кимось іншим. В українській мові для цього немає точного однослівного відповідника, і перекладач змушений вдаватися до описових конструкцій або вживання міжнародних термінів, якщо такі наявні. Подібна ситуація виникає і з такими поняттями, як *Strukturwandel* – структурні зміни або *Überempfindlichkeit* – надчутливість, які можуть мати різні відтінки значення залежно від контексту.

Ще одним викликом є відсутність стабільної української термінологічної бази для деяких галузей, зокрема у вузькоспеціалізованій фармакології або новітніх напрямках терапії. У таких випадках перекладачі вдаються до транслітерації, використання латинських або грецьких міжнародних термінів, або створення нових слів на основі мовних норм. Це потребує високої відповідальності, оскільки будь-яке неузгоджене новотворення може призвести до непорозуміння у клінічному середовищі. Наприклад, у німецькій мові термін (*Arzneimittelüberwachung* – нагляд за лікарськими засобами) може викликати труднощі при перекладі на українську, оскільки прямого відповідника немає. Перекладачі можуть використати варіанти: *фармаконагляд, моніторинг лікарських засобів*, або ж калькувати термін як *нагляд за лікарськими препаратами*. Водночас у наукових текстах іноді залишають термін у транслітерованому вигляді – *Арцнайміттельюбервахунг*, що є недоцільним і може спричинити плутанину в клінічній або регуляторній практиці.

Важливою особливістю перекладу є необхідність враховувати контекст використання

термінів. Наприклад, один і той самий термін у німецькій мові може мати різні значення залежно від галузі медицини або клінічної ситуації. Тому перекладач повинен добре знати предметну галузь і вміти правильно інтерпретувати терміни в контексті. Якість перекладу медичних текстів має вирішальне значення для безпеки пацієнтів та ефективності лікування. Помилки в перекладі можуть призвести до неправильної діагностики, неправильного призначення ліків, небезпечних побічних ефектів тощо. Тому контроль якості перекладу (QA) є обов'язковою частиною процесу [9]. Наприклад, при перекладі інструкції до лікарського засобу Раміприл застосовано транслітерацію та уточнення, а саме аббревіатура ACE перекладена як АПФ (ангіотензинперетворювальний фермент), що є нормативним терміном в українській медичній лексиці (*Ramipril senkt den Blutdruck durch Hemmung des Angiotensin-konvertierenden Enzyms (ACE)* – Раміприл знижує артеріальний тиск шляхом пригнічення ангіотензинперетворювального ферменту (АПФ)).

При перекладі виписки з історії хвороби було задіяно ряд лексико-семантичних та граматичних трансформацій та застосовано транспозицію (зміна порядку слів) та лексичну адаптацію. Термін *essentielle Hypertonie* перекладено як *есенціальна гіпертензія*, що відповідає прийнятій українській номенклатурі (*Der Patient wurde mit der Diagnose essentielle Hypertonie aufgenommen* – Пацієнта було госпіталізовано з діагнозом есенціальна гіпертензія). Трансформація:

Сучасні стандарти, такі як ISO 17100, визначають вимоги до якості перекладу та процесу контролю якості. Відповідно до цих стандартів, медичний переклад повинен виконуватися кваліфікованими перекладачами та після завершення перекладу текст повинен бути перевірений іншим фахівцем, який порівнює оригінал і переклад, виявляє помилки, невідповідності, неточності. Особливу увагу приділяють перевірці дозувань ліків, інструкцій щодо застосування, списків побічних ефектів тощо, наприклад, при перекладі інструкції до лікарського засобу, що містить активну речовину Метотрексат, надзвичайно важливо точно передати режим дозування, оскільки помилка навіть у частоті прийому (щоденно замість щотижнево) може мати фатальні наслідки для пацієнта (*Methotrexat wird einmal wöchentlich eingenommen*. – Метотрексат приймається один раз на тиждень. Критичним вважаємо переклад *Метотрексат приймається щодня*). Подібна неточність у перекладі може призвести до передозування, важких токсичних реакцій або навіть

смерті пацієнта. Саме тому згідно з ISO 17100 обов'язковим є етап рецензування або ревізії: текст повинен перевірятися не лише на мовну правильність, а й на фактичну відповідність медичному змісту.

Серед найпоширеніших помилок при перекладі медичних текстів виділяємо: плутанина між схожими термінами (*Hypertonie* – *гіпертонія* (високий артеріальний тиск), *Hypotonie* – *гіпотензія* (низький артеріальний тиск), *renal* / *renal* – *ренальний* (що стосується нирок), *hepatisch* – *гепатичний* (що стосується печінки), *intravaskulär* – *інтраваскулярний* (всередині судини), *intramuskulär* – *інтрамускулярний* (внутрішньом'язовий); невірне використання заперечення що спотворює значення (*Nicht anwenden bei Kindern unter 12 Jahren*. – *Не застосовувати дітям до 12 років*); пропуск елементів у списках що порушує повноту інструкцій (*Zu den häufigsten Nebenwirkungen gehören: Übelkeit, Erbrechen, Kopfschmerzen, Schwindel und Müdigkeit* помилковим вважаємо *До найпоширеніших побічних ефектів належать нудота, головний біль і запаморочення через пропущення Erbrechen – блювання та Müdigkeit – втоми*); помилки в числових даних (*Dosierung: 0,5 mg einmal täglich* помилковим є переклад *Дозування: 5 мг один раз на день* через кому *0,5 → 5*).

Медичний переклад продовжує розвиватися разом із сучасною медициною та новими технологіями. Зростає попит на переклад медичних текстів, з'являються нові терміни, нові галузі медицини, нові лікарські препарати. Це вимагає від перекладачів постійного вдосконалення знань, вивчення нової термінології, використання сучасних інструментів перекладу. Однією з тенденцій останніх років є інтеграція штучного інтелекту та машинного перекладу у процес медичного перекладу. Однак, навіть за умови вдосконалення технологій, роль людини-перекладача залишається вирішальною, особливо у сфері медицини, де точність і відповідальність мають ключове значення.

Висновки. Переклад німецькомовних медичних текстів українською мовою є складним процесом, який вимагає глибоких знань у галузі медицини, розуміння специфіки німецької термінології, вміння працювати зі стандартизованими термінологічними базами, дотримуватись етичних принципів, використовувати сучасні інструменти перекладу. Під медичним текстом розуміють фахове повідомлення, що містить інформацію, пов'язану з діагностикою, лікуванням, профілактикою, дослідженнями чи регулюванням у сфері охорони здоров'я. До медич-

них текстів належать: інструкції до лікарських засобів, виписки з історій хвороб, протоколи лікування, клінічні дослідження, результати лабораторних аналізів, епікризи, наукові статті, сертифікати та інша документація. Специфіка перекладу німецькомовних текстів полягає у високій щільності термінів, складних граматичних конструкціях, широкому використанні складних іменників, скорочень і латинських виразів, а також у необхідності чітко розрізняти значення близьких термінів у різних клінічних контекстах. Труднощі при перекладі німецько-

мовних текстів виявляються у плутанині між подібними за звучанням, але різними за значенням термінами, неоднозначному вживанні запечень, помилках у числових даних, а також у відсутності усталеної української термінології в новітніх медичних напрямках. Уникнення цих помилок потребує не лише мовної компетентності, а й спеціалізованої підготовки перекладача, а також участі фахівців-медиків у процесі контролю якості перекладу.

Перспективним вбачаємо вивчення специфіки перекладу медичних німецькомовних статей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Войцехович М. Я. Латинська та німецька медична термінологія: історія та сучасність. *Вісник проблем біології і медицини*, 2(1). 2011. 15–19.
2. Войцехович М. Я. Медична термінологія: історія, структура, переклад. Львів: ЛНМУ імені Данила Галицького. 2016.
3. Ганич Д. І., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів. Київ: Вища школа, 2005.
4. Іщенко О. В. Особливості перекладу медичної термінології з німецької мови. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер. Філологія, 35. 2018. 120–123.
5. Кияк Т. Р., Шевченко І. Є. Переклад фахових текстів: Теорія і практика. Київ: Видавничий центр КНЛУ. 2012.
6. European Directorate for the Quality of Medicines & HealthCare (EDQM). <https://www.edqm.eu/>
7. International Organization for Standardization. ISO 17100:2015 Translation services – Requirements for translation services.
8. Kussmaul P. Training the Translator. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 1995.
9. Matheson C., Kollmer B. Quality assurance in medical translation. Translation, Aplomb. <https://ppl-ai-file-upload.s3.amazonaws.com/web/direct-files/attachments/57977139/c027585a-be45-445e-861f-76fdd4f5420f/paste.txt>
10. MedDRA – Medical Dictionary for Regulatory Activities. <https://www.meddra.org/>
11. Trosborg A. Medical Communication and Translation: A Translator's Perspective. In: *Translating Medical Texts*. Amsterdam: John Benjamins, 2010. 9–24.